Sporen van een verleden… *krabsporen en napjes…*

“…. Is er nu één gebouw in een dorp dat zoveel geschiedenis in zich heeft als een kerk ?....In kleine onopvallende dingen schuilt soms een heel verhaal als je aandachtig kijkt ….”

Vele jaren terug, tijdens een rondleiding in de abdij van Averbode, wees een pater krabsporen aan in de ijzerzandsteen bij de gekende drie-provinciën-poort. Het bekomen steenstof namen de mensen mee vanwege de vermeende heilzame werking tegen allerlei kwalen; het werd verwerkt in zalfjes, schapulieren of drankjes.

Later, gefascineerd door het verhaal, gaf ik er speciale aandacht aan wanneer ik langs kerken en kapelletjes kwam. Onlangs merkte ik een website op waar het fenomeen werd aangehaald. Hier was ook, naast uitgeschraapte groeven, sprake van napjes; dit zijn kleine en grotere gaten met meestal een bolvormige bodem die zo werden uitgeschraapt om steenstof te bekomen om eerder en verder vernoemde redenen.

Dit was de aanzet, als liefhebber, om een visueel onderzoek te doen aan alle religieuze gebouwen in onze gemeente naar dergelijke sporen van steenpoederwinning. Ik kon vaststellen dat ze zijn te vinden op zowat alle oude kerken van onze gemeente.

Wat het precies is kan je verder in dit verslag lezen in de samenvatting van een Duitse website waar men een uitgebreid onderzoek naar deze verschijnselen kan bekijken.

Hoe het eruit ziet kan je zien op de foto’s van het verschijnsel op de voornaamste religieuze gebouwen van Tielt-Winge waar we ze hebben aangetroffen ….

Hier een opsomming van de resultaten:

Sint - Matheus kerk te Meensel

Voor de geschiedenis van deze kerk verwijzen we naar www.meensel-kiezegem.be

Gevonden: krabsporen en napjes (foto’s 1 & 2)

In het 16de-eeuwse schip van de St-Mattheüs kerk te Meensel vinden we ook dergelijke krabsporen en napjes op dezelfde plaatsen als beschreven op ander vindplaatsen, nl. aan de ingang en op de hoeken van het gebouw meestal tussen dijhoogte en schouderhoogte in de zachtere steensoorten, hier in dit geval de ijzerzandsteen. In de toren, die van 1772 dateert, konden we dergelijke sporen niet vinden, noch in de uit 1837 daterende sacristie en ook niet op het 15de-eeuwse koor, maar daar werd later een muur op manshoogte tegen gebouwd.

De ijzerzandstenen werden vaak gerecupereerd. Dus de ijzerzandstenen die we hier nu zien, kunnen van oudere datum zijn dan het huidige gebouw…. **dit geldt voor zowat alle kerken**.

Foto 1: kerk van Meensel – de zuiderkant.

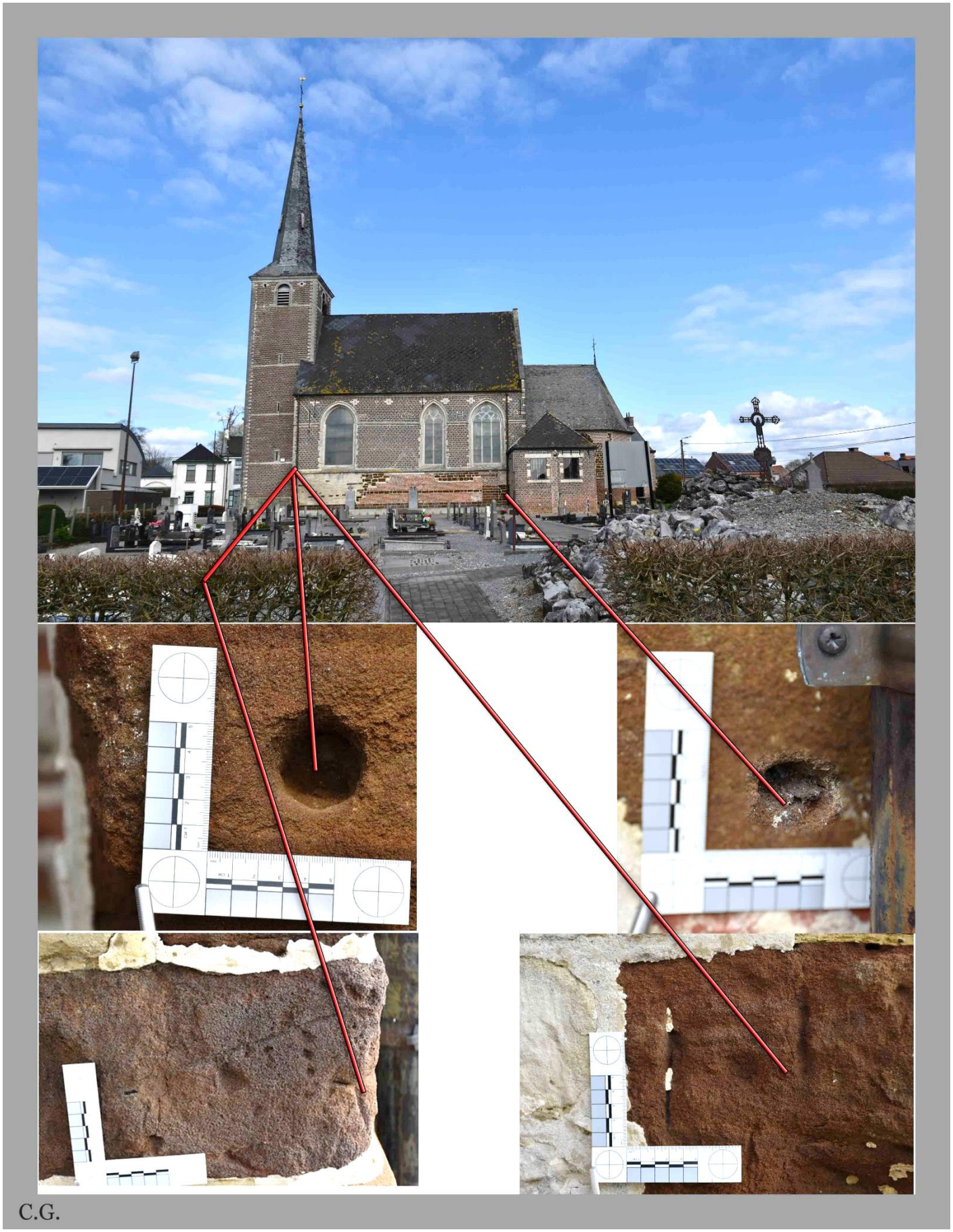

Foto 2: kerk van Meensel – de noorderkant.

Sint – Pieterkerk te Kiezegem

Voor de geschiedenis van deze kerk verwijzen we naar www.meensel-kiezegem.be

Gevonden: noch krabsporen, noch napjes

Deze kerk is van veel latere datum, deze is grondig gerestaureerd wat de zichtbaarheid van de sporen niet meer mogelijk maakt.

Spikdoornkapel

Voor de geschiedenis van deze kerk verwijzen we naar www.meensel-kiezegem.be

Gevonden: noch krabsporen noch napjes

Qua bouwperiode komt deze kapel in aanmerking, maar ze is vroeger beplakt geweest met cement en recent grondig gerestaureerd, waardoor het vinden van dergelijke sporen moeilijk is.

Sint-Joriskerk te Sint-Joris-Winge

Het schip van de oude kerk dateert van 1524. Afgebrand in 1578 (tijdens de Tachtig Jarige Oorlog) en hersteld in 1611 (tijdens 12 jarig bestand in Tachtig Jarige Oorlog).

Ze werd rond 1780 in huidige vorm zonder zijbeuken herbouwd en op 2 juni 1783 ingewijd door aartsbisschop Francenberg.

Gevonden: krabsporen en napjes (foto 3) in de onderste lagen ijzerzandsteen en naast het kruis aan de zuidkant in de witte stenen.

Foto 3: kerk van Sint-Joris-Winge

Kapel van de Roeselberg

Het schip van deze kapel is van 1789, de zijbeuken van 1925. Dakruiter en stukwerk van 1789.

Gevonden: vermoedelijke krabsporen (foto 4)

Gezien de latere verbouwingen is van de oorspronkelijke buitenmuren haast niets meer te zien. Toch zijn er aan de linker zijmuur op +/- borsthoogte enkele sporen die krabsporen kunnen zijn.

Foto 4: kapel van de Roeselberg

Sint-Denijskerk Houwaart

De toren dateert van circa 1300 en de torenspits werd vernieuwd in de 17e eeuw, het portaal en het driehoekig schip werden herbouwd in 1768.

Gevonden: krabsporen en een groot aantal napjes (foto 5)

De vele napjes, her en der - en op verschillende hoogtes ! - verspreid, zijn vaak dichtgemaakt met dezelfde samenstelling van het cement waarmee de kerk in die tijd is gebouwd; dat kan je o.a. merken aan de zetmeelkorrels daarin aanwezig, afkomstig van het korenmeel dat destijds aan de mortel werd toe gevoegd. Rekening houdend met die elementen zou je kunnen veronderstellen dat een groot deel van de ijzerzandsteen de we nu aan deze kerk zien, gerecupereerd is uit de oude kerk.

Hier en daar is de zijde van de ijzerzandsteen, waarin de napjes waren aangebracht in die oude kerk (14e eeuw), met de vroeger zichtbare kant opnieuw verwerkt. Vandaar de rare hoogtes en laagtes van de napjes in deze muren en op de rare plaatsen zoals hoger op de toren, of de pilaar aan het einde van de kerkhofmuur. In de gevonden bronnen vernemen we ook dat men steenstof oogstte aan kerkhofmuren.

We weten van professionelen tijdens een lezing over de geschiedenis van Tielt in Museum 44, georganiseerd door "VZW Het Stenen Huis", dat zij ijzerzandstenen kunnen dateren aan de hand van de manier waarop zij gehouwen werden. Misschien de moeite om dat eens te onderzoeken.

Als we een reconstructie van de geschiedenis maken, in grote lijnen, dan vinden we het bestaan van een kerk op die plaats in de 13e eeuw, en die herbouwd werd in 1768. Slechts een deel van de toren bleef behouden.

We weten ook dat Sint-Dionysius (vroegere benaming voor Sint-Denijs), patroonheilige van deze kerk, een belangrijke heilige - één van de 14 noodheilige - was, en o.a. aanbeden werd tegen de pest. We weten dat de pest in onze streken uitbrak in 1349 en dat steenpoeder, afkomstig uit religieuze gebouwen een gekend en gegeerd middel was tegen deze ziekte, het zogenaamde pestpoeder. Het werd in zakjes op de borst gedragen, het werd aan water toegevoegd om op te drinken, en was bestanddeel van zalfjes. In een boek van 1770 lezen we dat het pestpoeder toen nog steeds gebruikt werd en omschreven als "het beroemde pestpoeder" tegen kwalen. Dus zijn er wellicht nog napjes of krabsporen gemaakt in de ijzerzandsteen tijdens de periode van de huidige kerk van Houwaart na 1768.

. Pittige detail, uit de kerkelijke geschiedenis van Sint-Pieters-Rode komt het volgende fragment, het geeft aan wanneer de pest in onze regio woedde:

In 1615 wordt hij te Rode opgevolgd door Joannes Duselius. Deze was hollander van geboorte. Voordien was hij koster en provisor geweest, daarna prior van de abdij van Tronchiennes van 1612 tot 1615, jaar waarin hij pastoor te Rode werd. Tegelijkertijd met zijn pastoraat te Rode nam hij de zielzorg te Houwaart op zich. Hij stierf te St-Pieters-Rode in 1626 ingevolge de pest, en werd er in de kerk begraven. Van hem schreef de landdeken reeds in 1619, dat hij uiterst bezorgd was voor de onderdanen en zijn geburen. In 1626 betaalde deze edelmoedige pastoor zijn naastenliefde met de dood.

Bron: Wikipedia/ boek: "Heilzame raadgeving voor de godgeleerden in 't gemeen en inzonderheid voor de predikanten, propnenten, en openbare sprekers" 1770 / http://www.liennube.com/articles/2131188-KRONIEK%2079.pdf/ http://www.actagena.org/data/SPR/spr_deelII.htm

Foto 5: kerk van Houwaart

Kapel Sint-Jozef Houwaart

Deze kapel dateert van 1846 en werd al eens vernieuwd in 1946 naar aanleiding van het 100-jarig bestaan.

Gevonden: noch duidelijke krabsporen, noch napjes

Van latere bouwdatum en verbouwingen zijn wellicht de reden

Sint-Martinuskerk Tielt (Optielt)

Het transept of kruisbeuk dateert van eind 16e eeuw, het koor is van circa 1600, de toren in ijzerzandsteen is gedateerd 1716, met een bovenpartij in rode baksteen en een spil van 1754. Het zandstenen portaal is van 1734 en het bakstenen schip van 1761.

Gevonden: krabsporen en napjes, een IX monogram (*) en krabsporen in de vorm van een hoefijzer, vermoedelijk een vruchtbaarheidssymbool en pax symbool (foto's 6 & 7)

Op de kerk kon ik zelf nog recente sporen van vermoedelijke poederwinning fotograferen. De aanwezige napjes konden we aantreffen op de gebruikelijke hoogtes maar ook hoger in de ijzerzandstenen van de toren.

Tijdens het onderzoek troffen we dit een IX monogram met er naast een pax symbool maar dit laatste is minder duidelijk te zien. Deze werden aangebracht in de ijzerzandsteen op de toren.

(*) Een IX monogram is een vroeg christelijk teken dat men op begraafplaatsen en oude kerken kan aantreffen. Het was ook een teken voor de pelgrims. Zie ook het vermoedelijke vruchtbaarheidssymbool met er naast iets wat een hoefijzer kan voorstellen in onderstaande foto. (foto's 6 & 7)

Foto 6: kerk Sint-Martinus Tielt, Optielt

Foto 7: kerk Sint-Martinus Tielt, Optielt

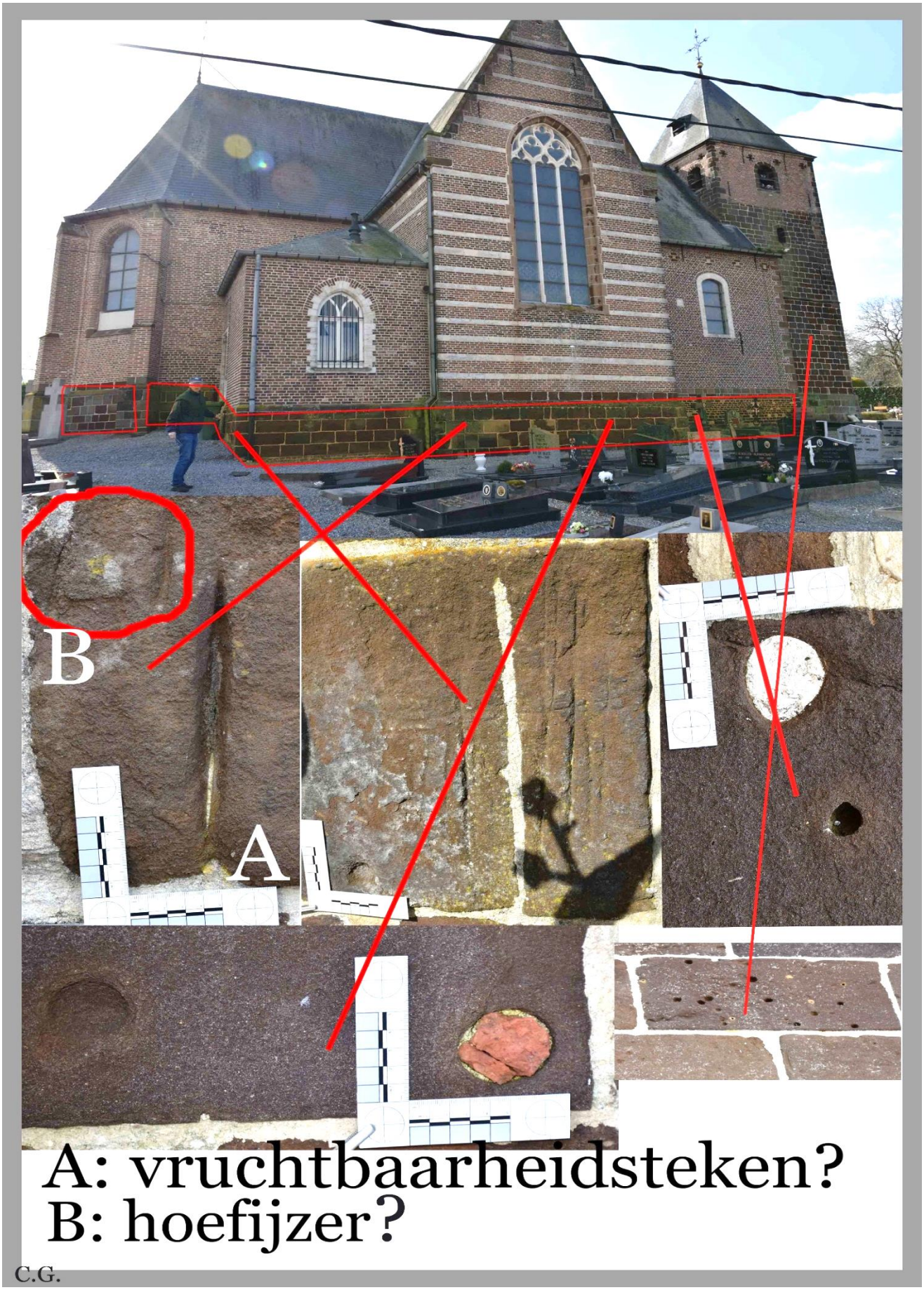

Onze – Lieve -Vrouwkerk Tielt (berg)

Was wellicht sedert de 11e eeuw tot omstreeks 1217 een gemeenschap van seculiere geestelijken. Van de oudste kerk is alleen de ijzerstenen noordermuur van het koor bewaard. Omstreeks 1757 werd de kerk afgebroken en herbouwd, van dat gebouw bleef het gotische koor over. Het overige van de kerk werd omstreeks 1863 opgetrokken.

Er was een Mariaverering sinds de 15e eeuw die in de 16e en 17e eeuw zeer bloeiend was. Er zijn nog mirakelboekjes bewaard.

Op 10 juni 1620 zijn het echtpaar Albrecht en Isabella er op bezoek geweest. Hij was kardinaal en overleed op 13 juli 1621, zij was de dochter van de Spaanse koning Philips II; ze waren neef en nicht. Ze waren ook de opdrachtgevers voor de bouw van de kerk van Scherpenheuvel. Deze kerk van Scherpenheuvel werd 6 jaar na hun bezoek aan Tielt berg ingewijd, nl. in 1626, de bouw er van was dus al aan de gang. De kerk van Scherpenheuvel werd pas in 1922 een basiliek.

Opgravingen in het begin van deze eeuw bij het aanleggen van vloerverwarming in de kerk van Tielt berg hebben aangetoond dat er ooit een houten kerk stond. Onderzoek van teruggevonden houtresten zijn gedateerd van +/- het jaar 1000. (Bron: Wikipedia, scherpenheuvel.be, Oost-Brabant – 1 – het mooie Hageland – 1965, lezing over de geschiedenis van Tielt.)

Gevonden: krabsporen en napjes (foto's 8 & 9)

In de ijzerzandsteen op dezelfde hoogtes zoals op andere plaatsen.

Foto 8: kerk Tielt berg

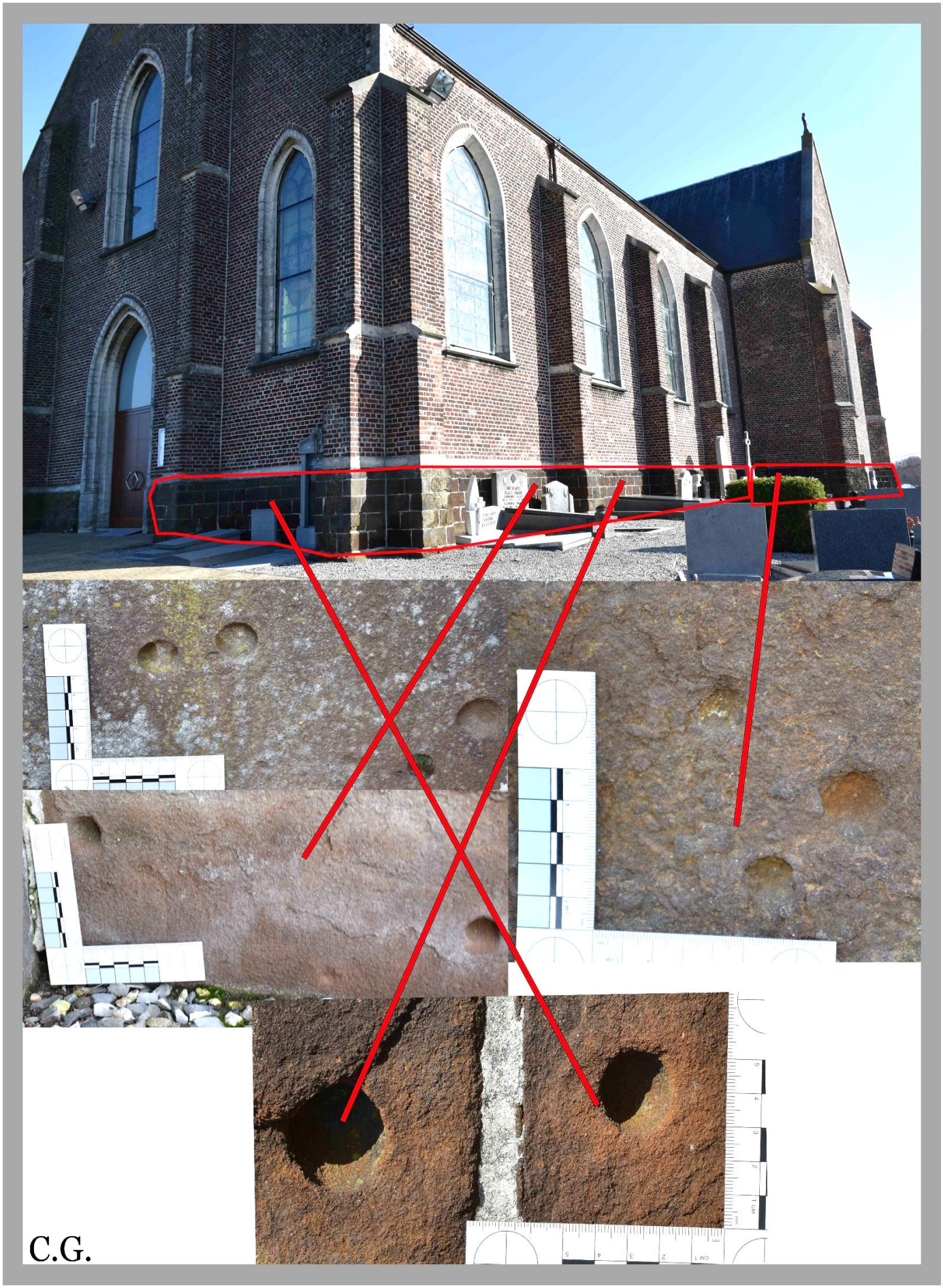

Foto 9: kerk Tielt berg

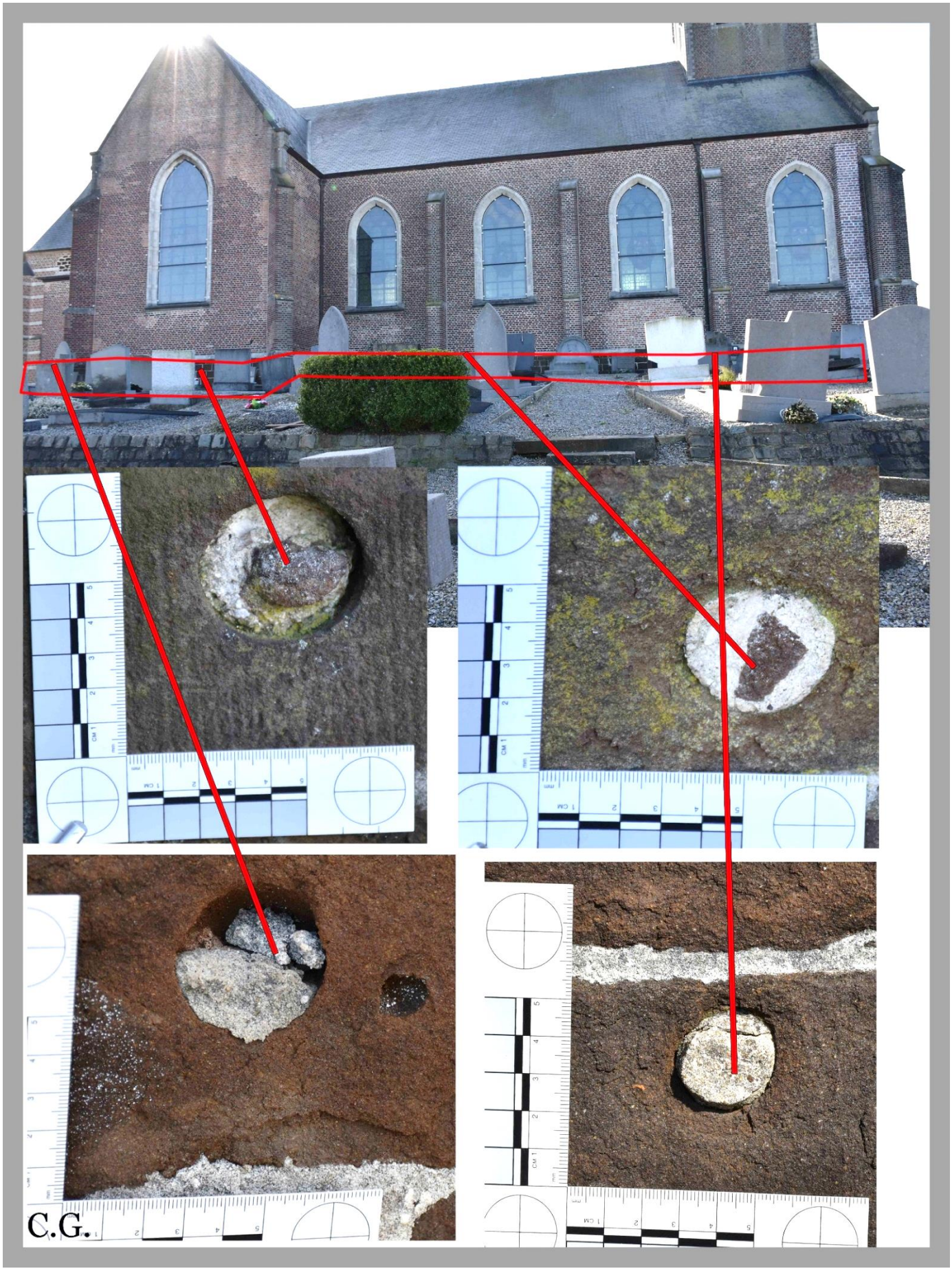

Andere religieuze gebouwen van onze gemeente of eventuele andere gebouwen in onze gemeente werden niet onderzocht omdat ze, gezien hun bouwdatum, niet in aanmerking komen voor krabsporen of napjes

Hoe werden die napjes gemaakt ?

De napjes werden uitgeschuurd met een rond voorwerp... en zo iets dat de meeste mensen bij zich hadden als gebruiksmiddel, was een vuurijzer of vuurslag. Dit was een onderdeel van een “oude aansteker” om vuur te maken.

Foto 10: De vergelijking van de vorm tussen een vuurijzer en het afgietsel van een napje uit de kerk van Houwaart.

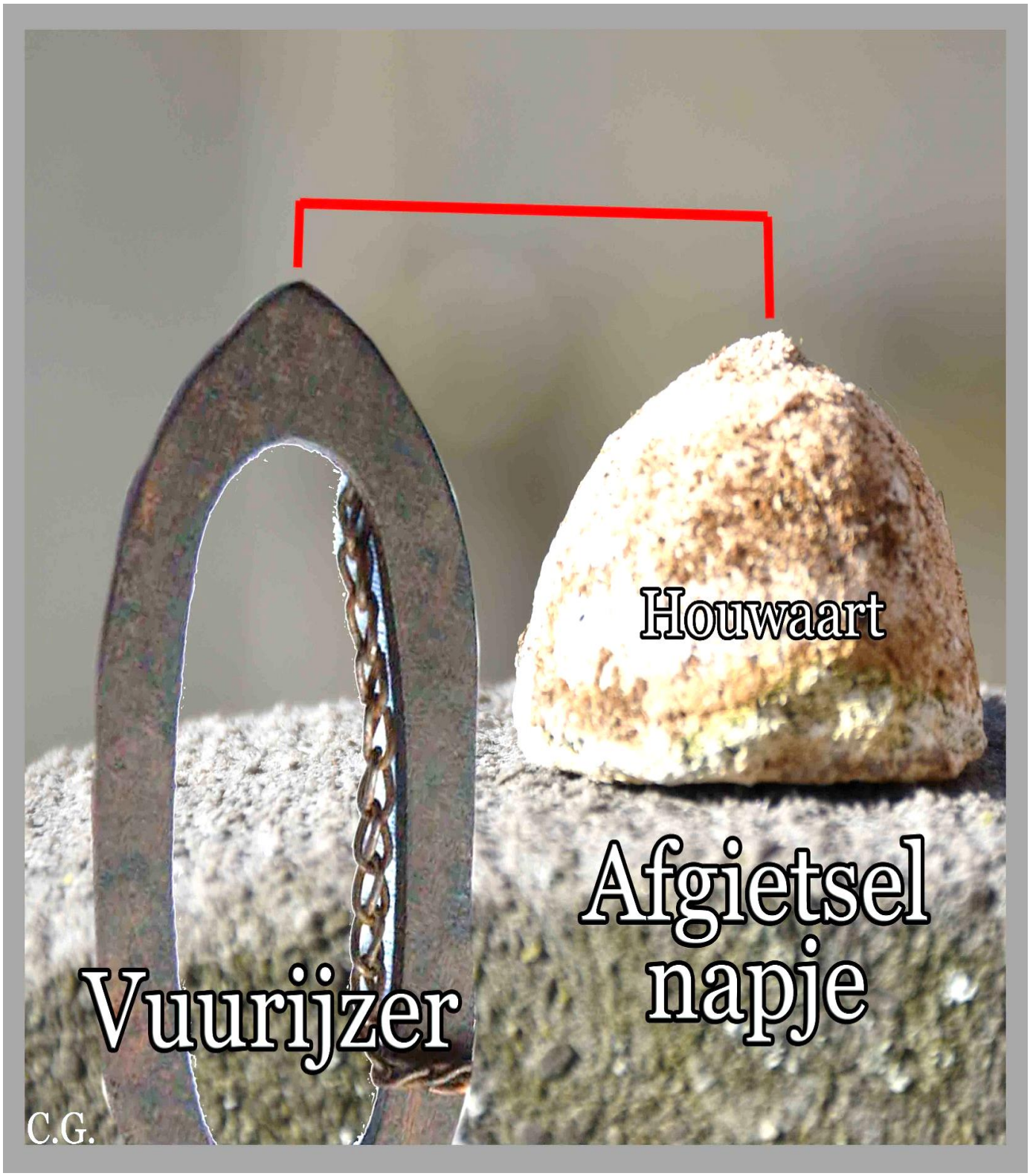

Foto 11 : vuurijzer

Foto 12 : krabsporen en napjes

Samenvatting Duitse website over krabsporen en napjes

Op een, zoals eerder aangehaald, Duitse website is het resultaat van een uitgebreid onderzoek over deze verschijnselen te vinden. Ik heb voor u een samenvatting gemaakt van de voornaamste punten...

Wanneer, waarom, door wie???

In grotten, waar prehistorische mensen leefden, heeft men ook krabsporen gevonden.

Maar de krabsporen en napjes, waar wij over spreken, zijn dewelke die in de 15de eeuw ontstaan zijn of ten vroegste in de 13de eeuw ,maar ook tot op heden nog gemaakt worden.

Volgens de Romeinen zou steenstof een genezende werking hebben. Het schraapsel werd aangewend tegen ontstekingen en etterende wonden maar ook tegen inwendige ziektes. Vandaar dat het schrapen ook voorkomt in niet-religieuze gebouwen. Soldaten en pelgrims zouden het stof ook kunnen meegenomen hebben als souvenir voor het thuisfront. Het steenschraapsel werd ook gebruikt om inkt te verwijderen, om die redenen zouden er dan schraapsporen ontstaan zijn in de buurt van scholen door toedoen van de leerlingen, maar misschien ook als tijdverdrijf van de kinderen..

Door het steenstof van religieuze gebouwen te schrapen kon het dienen als medicijn voor mens en dier vanwege de sacramentele magie omdat het zogezegd de kracht van de heilige kerk – of de patroonheilige - bezat. Het is belangrijk om na te gaan in hoeverre rampen en permanente bedreigen het sociaal weefsel van de gedragsnormen hebben beïnvloed en ze de oorzaak waren van massapsychologische verschijnselen en de daaruit voorvloeiende gebruiken die sindsdien zijn vergeten.

Het steenstof kan bij een dodenritueel gebruikt zijn door het steenstof in het graf te strooien of bij een pas getrouwd stel door het steenstof over hen te strooien zoals we dat nu met rijst kennen. Het kon aangewend worden bij pas geborenen of bij vrouwen die pas waren bevallen. De aanwezigheid van napjes in grote getalen zou er kunnen op wijzen dat het steenstof werd ontgonnen voor verkoop aan genezers of voor magistrale bereidingen en deel uitmaken van de volksgeneeskunde. Het tijdstip en locatie van oogsten zou ook van belang zijn geweest… bij middernacht of volle maan, aan poorten of kerkhofmuren.

Elliptische groeven zouden gestileerde genitale tekens uitbeelden, gerelateerd aan de vruchtbaarheid. De kerk zou hiertegen geprotesteerd hebben. Mensen die de kerk niet in mochten zouden de groeven hebben gemaakt tijdens de misvieringen als teken van hun aanwezigheid aan de buitenkant van de kerk.

Steenstof werd om velerlei redenen geschraapt : infectieziekten, syfilis, tyfus, dysenterie, roodvonk, pokken, pest, andere herhaalde plagen en gebeurtenissen van geloof, hoop, wanhoop, ellende en dood en een waaier van oorlogen, de 80 jarige oorlog, de boerenkrijg, … om er een paar te noemen.

Mochten de groeven verwijzen naar pelgrims dan wordt aangenomen dat ze voor een behouden thuiskomst een beetje stof uitkrabde. Dat ze aan de ene kant van een gebouw meer aanwezig zijn dan aan de andere kant zou te wijten zijn aan de gunstige stand van de zon, of dat men minder in het zicht of uit de wind stond. Kinderen hadden wellicht niet de behendigheid en het uithoudingsvermogen en de kracht om dergelijke grotere groeven en napjes te maken de hoogte waarop ze zijn aangebracht duid dat ook aan. Zijn ze individueel gemaakt of in groep? Schraapten meerder mensen in dezelfde nap of groef ?

Het materiaal waarmee men dit maakte waren ronde en puntige voorwerpen (zie o.a. foto's 10 & 11) die wellicht uit een metaal bestond dat hard genoeg was. De grote uniformiteit waarmee deze werden aangebracht duid aan dat overal ter wereld het gereedschap hetzelfde was d.w.z. dat het algemeen verkrijgbaar was wereldwijd en lange tijd beschikbaar is geweest. Onderzoekers vermoeden dat het om een middeleeuws vuurijzer (foto 13) ging met een diameter van 6 tot 8 centimeter. Door middel van zo een vuurijzer en een steen kon men vuur maken… het was de voorloper van onze aansteker. Via persoonlijk opzoekwerk heb ik gezien dat bepaalde munten ook vuurijzers werden genoemd. Het zou bijzonder geschikt zijn voor het uitschrapen van de groeven en verklaart ook de vorm van kleine kommetjes van de napjes en komen overeen met de vorm van vuurijzers zoals men die gevonden heeft. Het zou dus gaan uit een reeks van roterende bewegingen met zulke voorwerpen voor wat betreft de napjes. Groeven komen meestal voor in verticale richting omdat het stof zo optimaal kon opgevangen worden.

Tot zover een samenvatting van de Duitse website waar het onderzoek nog veel uitgebreider aan bod komt.

Foto 13 : vuurijzer en napjes

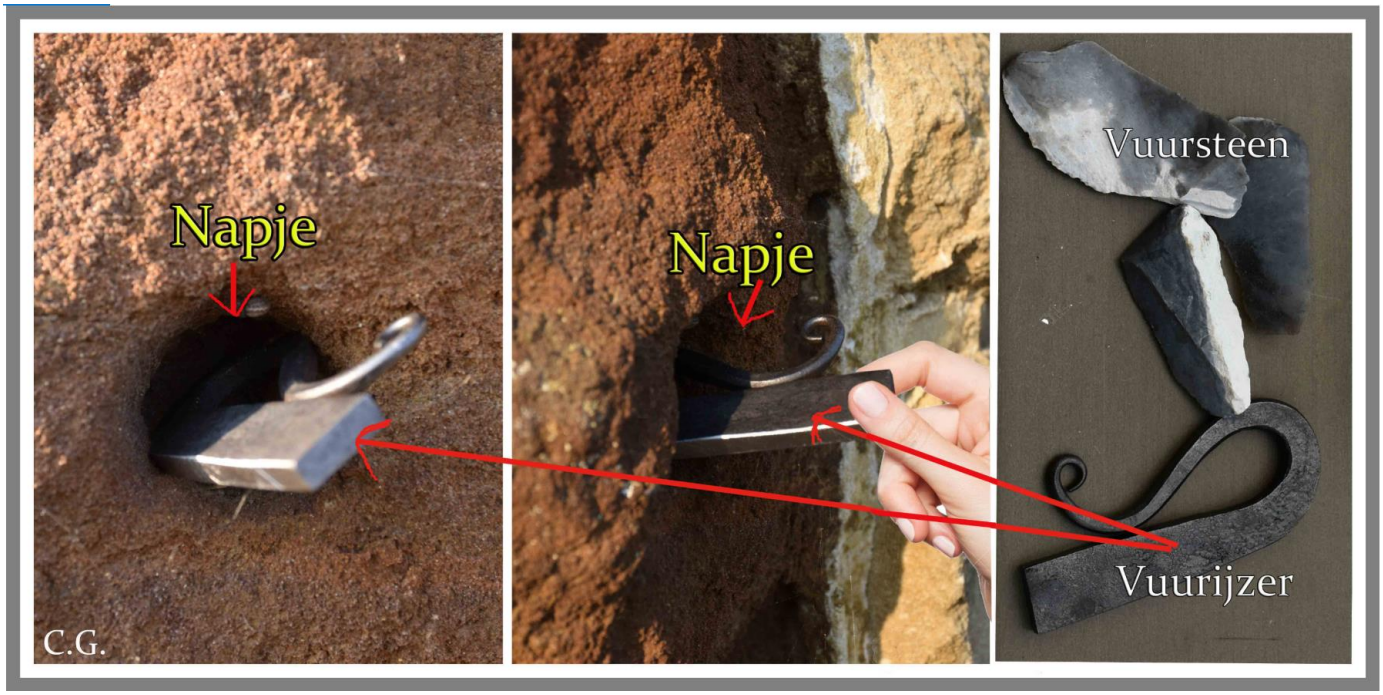

Geraadpleegde bronnen:

http://www.bovenlichten.net/id387.html

http://www.schabespuren.de/wetzrillen/index.php/Fakten_und_%C3%9Cberlegungen

http://www.debelemniet.nl/itemkrabsporen.html

https://historiek.net/de-pest-in-europa-1347-1352/65463/

http://www.liennube.com/articles/2131188-KRONIEK%2079.pdf

www.meensel-kiezegem.be

Wkipedia

“Heilzame raadgeving voor de godgeleerden in ’t gemeen en inzonderheid voor de predikanten, proponenten en openbare sprekers”, 1770

Gids voor Vlaanderen 1985

Het Nieuwsblad 20/9/2009 titel "facelift voor kapel Sint-Jozef in Houwaart"

Oost-Brabant – 1 – het mooie Hageland – 1965

Met dank aan Geert Daenen, meensel-kiezegem.be

Chris Goethuys, mei 2020